

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема:

Оценяване постиженията по природни науки и екология на ученици с трудности в ученето

докторант: София Георгиос Спану

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

област на висше образование: 1. Педагогически науки

Професионално направление 1.2. Педагогика

Докторска програма: Специална педагогика

Научен ръководител: *проф. д-р Емилия Евгениева*

Рецензент: *проф. д.п.н. Милен Замфиров*

1. Актуалност на проблема

Представената за рецензиране дисертация може да бъде определена като важна научно-практическа разработка, тъй като поставя важен проблем от процеса на образование с нестандартен подход на изследване. Търсената зависимост между актуалната екологична отговорност на възрастните и отнесена към подрастващите е определено иновативен изследователски подход, за областта на образованието. Още повече, че наложилата се академичност върху процеса на обучение, за сметка на практическата му приложимост, не дава друг начин за оценка на това, което може да се очаква като социален ефект от образователната практика по тази тема.

Тезата за познаване и опазване на околната среда е значима в обществения живот, което ангажира педагозите с нейното проучване, разработване и въвеждане в процеса на обучение. Различните образователни системи имат различен интерес към проблема и по различен начин го включват в учебното съдържание и в очакванията за резултатите от него. Затова предприетият научно-практически подход в изследването прави важна и с

определен авторски принос към проблемите на екологията, общообразователната среда и процесите на приобщаване в нея.

2. Кратки биографични данни

Биографичната справка, която е представила докторантката показва обвързаност между нейното образование и интереса към проблемите на екологията.

Представената автобиография от госпожа Спану дава основание да считам, че работеното дисертационно изследване е резултат от натрупания практически и теоретичен опит на учител. Последните 9 години, след придобиване на магистърска степен в Софийски университет по Специална педагогика, работи като специален педагог.

3. Общо представяне на получените материали

Представените дисертационна разработка и автореферат отговарят на изискванията за етапа на обсъждане на разработката.

4. Съдържание на дисертационния труд

Дисертацията има обем от 169 страници и включва въведение, седем части, библиография и приложение с въпросник. Разделът с изследването представя таблици и диаграми, които не са описани в началото на автореферата. Библиографията се състои от 182 заглавия между 1998-2017 година. Превес имат заглавията в предходните две десетилетия – деветдесетте години до 2010 при бързо преглеждане на заглавията.

В структурно отношение частите обхващат основните аспекти на изследването - теоретична постановка на проблема, изследователска програма и анализ на получените данни, приноси. Текстовото съотношение между частите е балансирано и следва логиката на етапите на изследването.

Уводът поставя концепцията на проблема и структурата на текста на дисертацията. Прави впечатление, че докторантката прави обстоятелствен преглед на проблемите в ученето и едва тогава ги отнася към проблемите на средата, екологията и възможностите да се повлияе чрез нея. Макар, че уводът е дълъг, в него на практика се прави синтез на проблема, който ще се наблюдава и в самата дисертационна разработка. Първоначално отделянето на толкова обстоятелствено място на обучителните трудности тежи и

изглежда недостатъчно мотивирано. Но това, вероятно, се е наложило поради особеностите на самото изследване – специфичност на темата, търсене на неформални модели за подкрепа на формираното екологично знание на подрастващите по време на развлекателни дейности след природата (ученически лагери), както и разработване на авторска методика за изследване, чрез адаптиране на външни изследователски батерии. Затова препоръката, която бих направил на докторанта, още на този етап от оценката, е да продължи да работи по темата за спецификата на обучителните трудности, за да доразвие идеята за оценяване на постиженията на тези ученици и в следващата си педагогическа работа.

Важна особеност на избраната структура на дисертационното изложение е, това, че всяка от частите започва с въвеждащ текст, който и мотивират с кратък обзор на проучени теоретични постановки. След което се поставя конкретната цел на изследването и се мотивира избраният подход за изследване. При това се задават и изследователските хипотези и въпроси.

Изследователската цел и насочена към търсене на възможности за формиране на екологичната отговорност, възприеманата от околната среда информация, екологичното съзнание, реалното ангажиране на околната среда и поведението и намерението за екологични действия на лицата с типично и от нетипично развитие. Изследователското внимание е насочено към редица демографски фактори, които могат да окажат влияние върху екологичната отговорност на личността – възраст, пол, образование и др.

Проведеното и анализирано изследване в три етапа е добро авторско решение, тъй като най-напред се прави анализ на състоянието на наблюдаваната екологична отговорност на възрастните. Респондентите на изследването са внушителна група от осемстотин възрастни от областта Атика, които са от 18 до 68 годишни. Разпределението им е пропорционално. Почти по равно са мъжете и жените. По отношение на образованието са представители на три групи – основно, средно и висше образование, като най-малка е групата на респондентите с основно образование.

Вторият етап от изследването е насочен към установяване на опазването на околната среда на учениците от средното училище. Разработен е въпросник за психометрична оценка на връзките между разбиранията за околната среда. Въпросникът е разработен в три етапа. Първият етап е разработване на скала за оценка на отношението към околната

среда на 13-17 годишните ученици. Тъй като разбирането и съответно на това отговорността към природата е в тясна връзка с непосредствения начин на живот. В същото време няма особена традиция в подобно изследване, то докторантката е възприела да минимизира на този етап различията в географското разпределение не се взема под внимание. В скалата е използван модела на Leeming and Dwyer, който включва животни, енергия, вода, замърсяване, рециклиране, общи екологични проблеми, като към тях са добави още въпроси, които са свързани с: а) органични и екологични продукти, б) генно модифицирани храни, в) глобално затопляне, изменение на климата, токсични и ядрени отпадъци и някои въпроси, които са свързани с местните екологични проблеми на областта Атика. Специално внимание докторантката обръща, че системата от въпроси, които са зададени са представени в основните стълбове на екологичното образование в гръцките училища.

Направеният факторен анализ през втората фаза е на основание на отговорите на 234 отговора от раздадени 250 въпросника (135 момичета и 99 момчета) от средните училища в Гърция.

Третият етап е промяна във въпросника на основание на получения факторен анализ и окончателното му оформяне.

Формирацията експеримент на изследването е по посока на определяне на влиянието на дейности сред природата върху екологично отговорното поведение на подрастващите. Във формирацията експеримент са включени 262 деца от 13 до 17 годишни, които са участници в летни лагери, продължаващи 15 дни. От тях 141 са експерименталната група, а 121 са контролната група. В групите на този етап не се прави диференциация по отношение на учебно-познавателните способности на децата. Също така не се диференцират по отношение на основно пребиваване в град или село. Поставя се акцент върху програмата и въздействието, която тя има върху формирането на екологично отговорно поведение.

Програмата е разработена съвместно с екипа на преподаватели от Университета в Тесалия и дейностите са планиране и подбрани според възрастта, характеристиките и нуждите на децата. Докторантката посочва, че основната цел на програмата е провеждане на активни дейности, които са съобразени с природните особености. Включените дейности са: преходи, плаване по реката с надуваема лодка, нощен поход, планинско колоездене, катерене, катерене по дървета, стрелба с лък, кану каяк на езеро. Дейностите

са проведени в три независими лагера и със съгласието и обезопасяването им от персонала на лагерите.

Получените резултати са представени в шеста глава на дисертационното изследване. Описателните статистически данни и показателите за алфа надеждност на Cronbach показани в Таблица 20, например, демонстрират уменията на докторантката да борави с данни. Данните от това изследването на средните стойности показва високи стойности за променливото когнитивно измерение и емоционалното измерение, докато умерените стойности за променливата възприемана информация, както за първоначалното, така и за крайното измерване. За разлика от това, променливата предразположеност за индивидуални действия и предразположеността да насърчават другите към действия в околната среда, регистрират умерени до ниски стойности при първоначалното измерване и увеличение в крайното измерване. И накрая, стойностите за единичното измерване преди интервенцията, променливото индивидуално действие на екологично отговорното поведение, записаха умерени стойности, докато променливото групово действие на екологично отговорното поведение записа ниски стойности.

Установените разлики между двете групи при окончателното измерване чрез проверка за разлики в първоначалното измерване, са извършени с едностранни аналози на ковариантност с групата като независим фактор и първоначалното измерване като коефициент на ковариантност. Анализът показва значителен ефект на груповия фактор, $F(1, 261) = 41,21$, $p < 0,01$, частичен $\eta^2 = 0,14$. Изследването на средствата, адаптирани за първоначалното измерване, показва по-високи стойности за експерименталната група.

За когнитивното измерение анализът показва нестатистически значим ефект на груповия фактор, $F(1, 261) = 1,85$, $p = 0,17$. За емоционалното измерение анализът показва значителен ефект на груповия фактор, $F(1, 261) = 12,69$, $p < 0,01$, частичен $\eta^2 = 0,05$. Изследването на средствата, адаптирани за първоначалното измерване, показва по-високи стойности за експерименталната група. За предразположението към индивидуални действия в околната среда, анализът показва значителен ефект на груповия фактор, $F(1, 261) = 13,25$, $p < 0,01$, частичен $\eta^2 = 0,05$. Изследването на средствата, адаптирани за първоначалното измерване, показва по-високи стойности за експерименталната група.

И накрая, за да се предразположат другите към екологични действия, анализът показва значителен ефект на груповия фактор, $F(1, 261) = 8,18$, $p < 0,01$, частичен $\eta^2 = 0,03$. Изследването на средствата, адаптирани за първоначалното измерване, показва по-

високи стойности за експерименталната група, като стойностите са показани в отделна таблица 23.

Направеният анализ позволява на докторанта да направи и достатъчно сериозни изводи и препоръки от направеното изследване както по отношение на контролната и експерименталната група и влиянието на изнесени програми сред природата, така и да обособи една особеност на средата и на екологичната отговорност, които са свързани с индивидуалното и груповото осмисляне на връзката с природата в полза на груповото. Също така тенденцията, която се забелязва и при възрастните и при подрастващите, е че е по-голяма чувствителността по отношение на информацията за проблемите за сметка на емоционалното им възприемане.

Авторефератът отговаря на основните изисквания и следва логиката и хода на дисертационната разработка.

Публикациите са по темата на изследването.

Основната ми препоръка е по оформянето на приносите, които в автореферата са представени като епilog. Необходимо е да се редактира и да се приведе с изискванията.

Необходимо е да се посочат публикациите в автореферата.

Заклучение

Дисертационният труд има принос за научно-теоретическото обосноваване на процесите при интегрирането на деца със специални образователни потребности, въпреки, че има значителни структурни елементи, които не са съобразени с изискванията за разработване на дисертационно изложение.

Като приемам, че докторантът ще отстрани последно направените препоръки, смятам че дисертационният труд отговаря на всички изисквания за подобен род научни разработки. На това основание и предвид общото положително впечатление от компетентците на докторантката, с професионална убеденост предлагам на уважаемите членове на Специализираното научно жури да дадат своя положителен вот за придобиване на образователната и научна степен "доктор" на София Спану.

01.09. 2021

проф. дпн Милен Замфиров